

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj VII.

V Ljubljani 15. julija 1867.

List 14.

Bolno dete.

- »Peljite, mati, venkaj me,
Kjer sije gorko solnčice!
»Zunanja sapca za te ni,
Počivaj le tu v izbici!«
- »Na trato, prosim vas lepó,
Kjer ljube rožice cvetó,
Na vert, kjer tice pevčice
Pojejo mile pesmice!«
- »Cvetice več že ne cvetó,
Ne sije solnce več gorkó
Poletni čas minul je že,
Zelene niso več goré.«
- »Peljite, mati, venkaj me,
Tu v izbi mi pretesno je,
Pod prostim nebom raj ležim,
V nebesa lože poletim!«
- »Mračí se že, o ljubček moj!
Le spančkaj sladko še nocoj!
In jutri, ako bo lepó,
Pod prosto peljem te nebó!«
- »Oh jutri pa prepozno bo,
Da vidil jaz bi še nebó!«
In res ko dan se naredí
Se dete več ne prebudí.

Fr. Papler.

Izreja.

(Napisal Ivan Tomšič.)

Ozrimo se v družinsko in otroško življenje, in našli bomo starše, ki le prav malo, ali celó nič ne skerbé za telesno izrejo svojih otrok. Vse njihovo ravnanje vterjeno je na neki nenaravni poti. Tu vidimo starše, ki se mislijo naj večé dobrotnike svojih otrok, ako jim njihov slab, se malo vterjen želodec pasejo in preobložujejo z vsakoverstnimi jedmi in slaščicami, zraven pa prav nič ne pomislijo, ali to otrokom tekne, ali

škoduje. Dobé se še tako nespametni starši, ki svojim otrokom dajejo celó upijančljivih pijač, misleči: otroci morajo vse imeti, kar pri odrasčenih vidijo. Ali ne najdemo dostikrat staršev, ki mislijo, da svoje otroke ljubijo, ako njihovi poželjivosti na vso moč vstrezajo in jim telesno sló čedalje bolj vekšajo ter tako iz majhnih telesnih potrebščin otroke le prevečkrat zapeljujejo k naj hujim pregreham! Tu pa tam vidimo matere, ki samo za to, ker so pretožljive, ne dojé svojih otročičev, temuč jih že precej po porodu izročujejo dojenicam, in ne skerbé, ali se bo nedolžno dete napilo iz tujih pers življenja, ali smerti.

Kakor pa živež, ravno tako ali pa še manj, skerbé nekteri starši svojim otrokom za zdrav, čist zrak. Vsaki, kdorkoli je hodil in se pečal z družino, posebno z gosposko, zapazil je gotovo, kako varujejo posobno nekteri gosposki starši svoje otroke pred vsako naj manjšo sapico, misleči in boječi se, da bodo otroci na lepoti in nježnosti, Bog vé, koliko škode terpelili, ali da bi še celó nevarno zboleli, ako bi je pustili na prost, čist in zdrav zrak, v katerem bi otroci dobivali zdravja in življenja. Kakšni bodo ti otroci pozneje in kaj bo z njimi, ako je bodo kedaj dolžnosti in razna stanovna opravila tirala po daljnem svetu v vlažne in merzle kraje? Ali bodo mogli prenašati različni zrak, kterege se so v mladosti tako skerbno ogibali? Taki starši naj bi spregledali in spoznali, da je bila njihova izreja kriva in napačna, ktera je sedaj njihovim otrokom v veliko škodo in nadlogo. Nekteri nižji stanovi, se vé, s svojimi otroci ne ravnajo takó; a ti zopet ne poznajo mnogostranskih nevarnosti, ki proté ljubemu zdravju v nesnažnosti; ne poznajo drugih škodljivih reči, ki se nahajajo v nečistem zraku, ki se razširja po vsi stanici. K sreči pridejo taki otroci dostikrat po nevedoma na zdrav in čist zrak.

Rekel sem, da je človeško telo organ, ki je neobhodno potreben za razvijanje in delovanje človeškega duha; — če je temu res tako, mora biti tedaj tudi obleka le sredstvo za razvitek človeškemu telesu. A koliko staršev najdemo dan danes, ki še nikoli pomislili niso, čimu je prav za prav otroku obleka. Taki starši, kedar svojim otrokom obleko omisljujejo, nimajo drugega pred očmi, nego prazno šego, ničemurnost, lišp, večkrat še celó brezsravnost, in tako njihovemu mlademu, šibkemu telesu škodujejo z obleko, ktera ga le slabi in zadržuje, da spešno ne napreduje.

Mesto da bi bila obleka pripravna in priležna za djavnost mlademu telesu, ga le prevečkrat zadržuje od dela; mesto da bi ga varovala škodljivih, vnanjih vplivov, ga vsaki, tudi naj manji nezgodi prodaja; mesto da bi budila v njeznih mladinskih srcih pravno čut in sramožljivost, pa ravno ti dve lastnosti naj večkrat slabi in zatira. — Tudi na tako potrebno sprehajanje ali kretanje mladega telesa gledajo nekteri starši le premalo. Nekteri nižji stanovi pusté sicer svoje otroke, da se brez vsega varuha prostovoljno gibljejo in skačejo; a viši stanovi so na tem mestu zopet preboječi za ljubo zdravje svojih malih in tako jih večkrat še iz hiše ne pusté, da bi se prosteje gibali in telesne moči urili in vterjevali; pestunje je morajo nositi, telo pa ostaja negibčno. Kako malo se po tem takem razvija telesna moč, vsakdo lahko spoznava, kdor le količkaj pomisli, česa potrebuje človeško telo. In ker sta telo in duh, kakor sem že omenil, v zeló ozki zvezi skupaj v početku, še celó nerazdeljiva, — ima taka odgoja, kjer se telo prezira, gotovo tudi za duha zeló slabe in škodljive nasledke. — Iz tega se tedaj vidi, da je treba mladini že zgodaj tečne hrane, zdrave pijače, zdravega in čistega zraka, priležne obleke in večkratnega, prostega telesnega gibanja. Človek naj jé, kar mu diši in tekne; to ga uči narava. Človek naj vživa hrano, ki je tečna; to ga uči pamet. Vsaka nenaravna, umetno pripravljena jed otroku manj ali bolj škoduje, kajti ona ne živi in ne krepi njegovega telesa, ampak ga večkrat le slabi. Naj spretnejši izvedenci pravijo, da tim lože jedi prebavljamo, čim več so iz takih tvarin, iz kakoršnih se sklada naše telo. Mleko, kruh, sočivje, meso in jajca, to je gotovo naj primerniša, naj tečnejša hrana vsakemu človeku. Mora se tedaj tudi otrokom dajati, in jih nikaikor ne privajati na druge netekljive, dostikrat zeló škodljive, slastne jedi. Poglejmo otroke na kmetih, ki se pri domačem kruhu, mleku, bobu, grahu, leči itd. vse drugače, bolje in lepše redé, nego gosposki, katerim se ponujajo le izbrana in draga jedila. In ali niso nekteri kmetiški otroci veliko terdnejega, lepšega in zdravejega života, nego marsikteri gosposki? — Starši in rejniki naj bodo tedaj skerbni pri hrani, ktero podajajo svojim otrokom; zraven pa naj tudi večkrat pomislijo, da je zmernost v jedi edino in zlato pravilo, na ktero se naslanja naše naj bolje blagó — zdravo telo, v katerem prebiva zdrava duša.

Naj zdravejša pijača za mladino je hladna, čista voda; to so pripoznali že njega dni vsi izurjeni zdravniki, in pametni starši se tega pravila tudi terdno deržé. — Da je nadalje zrak človeku ravno tako potreben, ali še bolj, kakor vsakdanji živež, tega mi menda ni treba dokazovati, kajti vsakdo je že vidil cvetice, ki rastejo na prostem, čistem zraku in pa cvetice, ki rastejo na zaduhlem, zapertem zraku. Opazil je tù gotovo veliko razliko, ki se nahaja med temi in unemi. Zjutraj zgodaj vstajati, v čistem, božjem zraku dihati, v vonjavi prekrasnih cvetic, to je človeku že pol življenja. — Obleka nam služi, da nas varuje mraza in prehude vročine; zavoljo tega se tudi oblačimo po zimi obilneje, a po letu lahkeje. To je gotovo naravno. Glavni namen naše obleke je tedaj, da varuje naše telo vsake mehanične oskrumbe in ga vzderžuje čverstega in zdravega. Pozneje pa je oholost in spogledljivost zapeljala človeka, da se je jel posluževati obleke kot sredstva za olepševanje svojega telesa. To olepševanje bi se že spregledalo in bilo bi še včasih pohvalno, ako ne bi starši glavnega namena obleke prezirali, in le prevečkrat ljubemu zdravju svojih otrok in sveti sramožljivosti ravno nasproti delali. A dostikrat vidimo nježne otročičke v ostrem zimskem mrazu le na pol oblečene; po letu pa so oblečeni, da se Bog usmili! Ako poprašáš starše, zakaj tako delajo, odgovoré ti, da je sedaj taka šega. Kar se zmernega in prostega gibanja mladinskega telesa tiče, ne rečem drugega, nego to, da, ako hočemo in želimo, da bi bili naši otroci terdni, gibčni in krepki, pustimo je v naravo, da se tù povolno gibljejo, vterjujejo in krepijo. Zelo žalostne nasledke nam dan danes kaže tako imenovana natorna ali fizična izreja nježne mladine. Tù zapazimo na prvi pogled brez števila naj pogubnejih strasti, ki že na vse zgodaj razjedajo mlado in kerhko telo ter mu odjemaje naj potrebniše moči in srebajo sok in kri iz njegovega mladega življenja. Vsi izvedeni rejniki se vjemajo v tem, da naj težavniša in naj večja naloga natorne izreje je v tem, da se odvrčajo pogubljive strasti, in ako so že enkrat globoko vkoreninjene, pa, da se korenine čisto porujejo in zadušé. Tega mi ni treba pojasnovati, kajti znano je vsakemu, kako silovito izpodjedajo in glodajo strasti človeško telo sploh; koliko bolj pa še le mladinsko, ki ni še zadosti vterjeno in močno, da bi se stavilo v obrambo tem — človeško življenje brezčutno razjedajočim červom! Mnogo staršev pa je

ki ne poznajo te naj veče in naj huje pogube svojih otrok. Komaj se pokaže pri otrocih svojevolsnost in njene navadne spremljevalke, pripravni so že starši, da jim vstrezajo v vsem, kar njih ljubljenci zahtevajo in zaželé. Gorje pestunji, ki ne bi bila sužnja mlademu svojeglavcu! njena naj veča sreča je, ako jo starši še dalje imajo pri hiši. Svojevlavnost ima človeka vse žive dni v težkem železji zakovanega, in ako se otroku vse dopušča, česar zahteva, je to gotovo v njegovo veliko nesrečo. Časi so vedno hujši in slabeji, in tudi bodo še, dokler se ljudje ne poboljšajo; a boljih ljudi ne bo, dokler ne bo bolje telesno in dušno izrejenih otrok.

(Dalje prih.)

Zemljepisje v ljudski šoli.

Luna. Lunini in solnčni mrak, velikanoč.

J. Ali je luna tudi tako dalječ od zemlje, kakor solnce, in zvezde?

O. Luna je iz med nebnihi tél naši zemlji naj bližeje, dalječ je od nas nekaj več od 51.000 nemških milj; tedaj se nam pa tudi večja zdi, kakor solnce in zvezde, dasiravno je veliko veliko manji od solca in od mnogo drugih zvezd.

J. Kako pa to, da včasih vidimo le nekoliko lune, včasih pa vso, včasih pa je še celó nič ne vidimo?

O. Luna je med zemljo in nebom, se suče okoli zemlje, in ž njo pride vsako leto okoli solca, in se suče tudi okoli svoje osi. — Zdi se nam, da luna pride okoli zemlje v 24 urah, 50 minutah in 28 trenutkih. Da pa luna zemljo obhodi, potrebuje 27 dni 7, ur 43, minut in 11 trenutkov, ker v tem času se prikaže o prvem kraju (☾) na vnanjem nebu razsvetljene lune ravno tista zvezda, ktera se je prikazala pred 27 dnevi. Ker je pa med tem zemlja z luno na nebu svojo pot nadaljevala, hodi pa luna še 2 dni, 5 ur in 52 trenutkov, da ravno tam stoji med solncem in zemljo, kakor pred tem časom, in ta čas se imenuje sinodičen mesec.

J. Pravite, da luna hodi toliko in toliko časa okoli zemlje, pa vendar vidimo, da se včasih prikaže na jutranjem nebu, ko se solnce na večernem kraji skrije in zatone.

O. Ne pozabi, da se zemlja v 24 urah okoli svoje osi zasuče, zato se nam vidi, da se nebo zasuče in ž njim vse, kar je na njem.